

Simfoniskās miniatūras meistars

Ādolfs Ābele

Laura Staša

Šogad 125 gadi aprit komponistam un diriģentam Ādolfam Ābelem, kura kormūzikas perles ir gana labi zināmas šīs jomas lietpratējiem, taču Ābele ir arī vairāk nekā desmit nepelnīti aizmirstu simfonisko partitūru autors.

Simfoniskajai mūzikai komponista Ādolfā Ābeles (1889, Brome–1967, Kalamazū, ASV) daiļradē ir īpaša loma, kaut arī simfoniskajam orķestrim rakstīto darbu skaitliski nav daudz un lielākā daļa no tiem ir miniatūras. Tās ir gan nelielas, smalkas, izmeklēti instrumentētas skaņu glezniņas (“Intermeco”, “Ganiņš”), gan arī izvērstāki darbi, kurus varētu uzskatīt par simfoniskiem tēlojumiem, poēmām (“Leģenda”, “Meditācija”, “Vīzija”). Visiem skaņdarbiem ir programmatiski nosaukumi, bet tikai dažiem Ā. Ābele pats devis žanrisko apzīmējumu, piemēram, “Latvijas kalnājos, Latvijas leļās” (rapsodija), “Vīzija” (poēma). Ābele nav rakstījis simfonijas un koncertus, vienīgais vairākdaļīgais skaņdarbs ir cikls “Četras latviešu tautasdziesmas balsij un orķestrim”.

Pats strādādams kā kordiriģents, Ābele sarakstījis daudz kordziesmu, taču laikabiedri atzīst, ka simfoniskā mūzika pašu komponistu interesējusi daudz vairāk. Volfgangs Dārziņš raksta: “Lai gan tautā Ābele pazīstams galvenokārt ar savu kora dziesmu un tautas dziesmu apstrādājumu, savā dziļākajā piederībā Ābele ir simfonikis. Jau pašas pirmās, 1912. gadā “Domu” pielikumā iespiestās kompozīcijas “Trīs liriskas skices” klavierēm, rāda smalku impresionistiski krāsotu skaņu rakstu un jau pašas pirmās agrīnās partitūras – “Intermeco”, “Leģenda”, “Gana stabule” – pilnam nobriedušu vīru, formas un instrumentācijas meistarū.”

Savukārt Jēkabs Poruks pauž viedokli, ka “visas šīs 60 dziesmas ne tuvu neatsver Ābeles mūzikas otru pusi, kas vai nu pavisam nav dzirdēta, vai dzirdēta tik maz, ka praktiski pazūd pasaules mūzikas jūrā. Ābele ir vienpadsmiit orķestra partitūru autors, partitūru, kur visvairāk atklājas skaņražā personaība.”

Diemžēl jāatzīst, ka kopš 1949. gada, kad šie vārdi tika teikti Ā. Ābeles 60. dzimšanas dienas sarīkojumā, nekas daudz nav mainījies – arī 125. dzimšanas dienu sagaidot, viņa simfoniskie darbi ir ļoti maz zināmi pat profesionālu mūziķu vidū, par plašāku auditoriju nemaz nerunājot.

DAŽĀDI NOSAUKUMI, SAJAUKTI GADA SKAITĻI UN DAUDZAS SKICES

Latvijā nav izdota neviena Ādolfam Ābelem veltīta grāmata, savukārt tajās, kur viņa simfoniskie darbi pieminēti, atrodama nepilnīga un pat kļūdaina informācija, tomēr nevar apgalvot, ka neprecizitātes būtu radušās autoru paviršības dēļ – lielāko daļu kļūdu raisījusi avotu nepieejamība. Pēc 1944. gada Latvijas muzikologiem nebija pieejamas partitūras, kuras Ābele bija aizvedis līdz trimdā,

savukārt trimdas pētnieki nevarēja iegūt Latvijas bibliotēkās esošos materiālus. Par šīm grūtībām liecina Ofēlija Sprogere 1986. gadā Stokholmā izdotā rakstu krājuma pēcvārdā: “Valentīnam Bērzkalnam, kam bija uzdots sastādīt Ā. Ābeles bibliogrāfiju, bija lielas grūtības dabūt materiālus par komponista darbiem Latvijas laikā. Komponista draugiem, kas tos mēģināja sameklēt Rīgā, tika atbildēts, ka tāda persona Ādolfs Ābele neeksistē.” Tomēr arī tagad, kad šādu problēmu vairs nav, ne uz visiem jautājumiem iespējams rast atbildes. Un tam ir vairāki iemesli, kas meklējami komponista darba procesa īpatnībās un paša attieksmē pret saviem skaņdarbiem.

Pirmkārt, komponista attieksmi pret gadskaitļiem vislabāk raksturo viņa paša vārdi: “Te nu man vispirms jāatzīstas, ka precīza hronoloģija nebija mana stiprākā puse pat manos skolas gados. Jūs varat smieties, bet manā atmiņā patlaban (1959. gadā – *aut. piez.*) ir pagaisis, vai iestājos konservatorijā 1908., jeb 1909. gadā...” Tāpat komponists nav varējis pateikt savu skaņdarbu sacerēšanas gadus, tomēr ir tos sarīdojis, viņaprāt, sacerēšanas secībā.

Otrkārt, komponists vairākiem saviem skaņdarbiem ir mainījis nosaukumus, un tas radījis pretrunīgu informāciju par opusu skaitu. Nav šaubu, ka “Ganiņš”, “Gana stabule” un “Ganu dziesma” ir viens un tas pats skaņdarbs un “Meditācijas” otrs nosaukums “Vientulībā” radies no Jāņa Akuratera dzejoļa, turpretim par “Vīzijas” otru nosaukumu liecina vien vēlāk ar zīmuli partitūrā pierakstītais “Sapņojums”, savukārt “Leģendas” sākotnējo nosaukumu “Pasaka” iespējams uzzināt tikai, rūpīgi aplūkojot ar tušu aizkrāsoto virsrakstu skaņdarba manuskriptā. Tādējādi kļūst saprotams, ka, iepazīstoties ar koncertu recenzijām un neredzot partitūras, nebija iespējams konstatēt, ka zem atšķirīgajiem nosaukumiem patiesībā slēpjas viens un tas pats skaņdarbs. Tāpēc radies uzskats, ka “Sapņojuma” un “Pasakas” partitūras nav saglabājušās. Tomēr viens jautājums palicis neatbildēts. Divi autori – Volfgangs Dārziņš un Jēkabs Poruks – piemin skaņdarbu “Valsis”. Maz ticams, ka Ādolfs Ābele, sniegdams Helmeram Pavasaram ziņas par saviem simfoniskajiem skaņdarbiem, kādu būtu vienkārši aizmirsis. Loģiskāka šķiet versija, ka aiz “Valša” patiesībā slēpjas “Intermeco”, tomēr dokumentāla apstiprinājuma šai hipotēzei nav.

Treškārt, kā var secināt no komponista arhīvā esošajiem materiāliem, viņa komponēšanas process bijis šāds: vispirms radītas atsevišķas nelielas skices, pēc tam pilns klavierizvilkums (vietām ar iecerētās instrumentācijas norādēm), tad partitūra ar zīmuli un visbeidzot partitūra, pārrakstīta ar tušu. Pēc atzīmēm ar zīmuli rakstītajās partitūrās noprotams, ka tās dažkārt izmantotas arī atskaņojumos. Rezultātā veidojas situācija, ka, piemēram, ar tušu rakstītajā “Rudens skices” partitūrā beigās atzīmēts 1925. gads, taču, kā liecina Jēkaba Vītoļņa rakstītā recenzija, opusa pirmatkaņojums noticis 1924. gada 6. novembrī.

Ādolfā Ābeles simfoniskie darbi nav tapuši vienmērīgi visa mūža

laikā, bet gan divos samērā intensīvos daiļrades posmos. Tādējādi visu Ābeles simfonisko daiļradi var iedalīt 2 periodos, turklāt katrā no tiem radušies seši darbi. Pirmajā periodā radies "Intermeco", kas sacerēts 1914. gadā, kā arī pieci skaņdarbi, kas tapuši 1919.–1924. gadā: "Ganiņš", "Leģenda", "Vizija", "Meditācija" un "Rudens skice". Savukārt otrajā periodā ietilpst visi 30. gadu darbi – "Četras latviešu tautasdziesmas balsij un orķestrim", "Bārenītes asariņas", "Lāčplēša kaps", "Veca polka", "Stāsts" vijolei ar simfonisko orķestri –, kā arī 40. gadu sākumā tapusi rapsodija "Latvijas kalnājos, Latvijas lejās".

Starp Ādolfā Ābeles arhīva materiāliem, kas tagad glabājas Jāzēpa Vītola piemiņas istabā JVLMA, atrasta arī viena nepabeigta, literatūrā līdz šim nepieminēta partitūra – ērģelēm rakstītās "Fūgas" instrumentācija, kurai trūkst tikai pēdējo divdesmit taktu. Domājams, ka "Fūga" ir vienīgā trimdā tapusi partitūra.

INSTRUMENTĀCIJAS NIANŠU MEKLĒJUMI

Ādolfā Ābeles pirmais simfoniskais skaņdarbs "Intermeco" uzrakstīts vēl studiju laikā Pēterburgas konservatorijā – 1914. gadā. Šis nelielais, rotaļīgs, *da capo* formā veidotais skaņdarbs, šķiet, itin nemaz nelīdzinās vēlākajos gados radītajām partitūrām, kur dominē lēnie tempi, filosofiskas pārdomas, smalkāko dvēseles noskaņu atspoguļojums. Un tomēr – šajā mazajā, bet lieliski noslīpētajā nieciņā jau var saskatīt lielu daļu no tām individuālā stila īpatnībām, kas Ādolfam Ābelem kļūst tipiskas vēlāk. Visupirms šeit ir jārunā par savdabīgo instrumentāciju.

Ādolfā Ābeles partitūras ir diezgan viegli atpazīt jau vizuāli – vairumā gadījumu katrai stiginstrumentu grupai, izņemot kontrabasus, atvēlētas divas linijkopas, turklāt bieži bez jebkādas objektīvas nepieciešamības. Arī "Intermeco" pirmajā lappusē abu vijolu un altu partijās otrajā linijkopā izrakstītas tikai pirmās taktis, bet tālāk vienkārši uzrakstīts *unis.*, kam seko viļņota līnija. Tāpat bieži sastopama situācija, ka vijolēm ir divas dažādas partijas, taču tās sadalītas nevis, kā ierasts – viena pirmajām vijolēm, otra otrajām, bet gan abas vijoļu grupas dalot uz pusēm – augšējo balsi spēlē puse no pirmajām vijolēm un puse no otrajām, tāpat ar apakšējo balsi. Grūti pateikt, kāda tam bijusi motivācija, iespējams, tādējādi komponists mēģinājis panākt balsu telpisku sajaukšanos. Šī specifiskā rakstības veida dēļ būtu vērts pamēģināt Ādolfā Ābeles skaņdarbus spēlēt, izmantojot to orķestra izvietojuma veidu, kad otrās vijoles sēž nevis blakus pirmajām, bet gan pretī, tieši pie skatuves malas. Tādējādi visā skatuves platumā vienmērīgi būtu izvietoti mūziķi, kas spēlē abas partijas. Otra iespējamā motivācija šāda veida vijoļu dalījumam varētu būt mūziķu skaita izlīdzsvarošana katrā balsī.

Par to, ka abas šīs problēmas – telpiskums un instrumentu skaits katrā balsī – Ādolfu Ābeli nodarbinajušas, visspilgtāk liecina nepabeigtā "Fūgas" partitūra. Pirmkārt, partitūrā norādīts mūziķu skaits katrā stiginstrumentu grupā; otrkārt, klavierizvilkuma otrā pusē sarēķināts, cik mūziķu spēlēs katru balsi katrā grupā, ja tiek pielietots *divisi in 2, in 3 vai in 4*; treškārt, partitūrā ir precīzi norādīts, kura balsis jāspēlē pie pirmās, otrās utt. pulsts sēdošiem mūziķiem; ceturtkārt, ir izmantotas diezgan specifiskas kombinācijas – piemēram, vienu un to pašu spēlē pirmo vijoļu piektā un sestā pulsts, kā arī otro vijoļu pirmā un otrā pulsts. Līdzīgas norādes (taču tikai dažās vietās) sastopamas arī "Leģendas", "Meditācijas" un "Rudens skices" partitūrās.

"Intermeco" nepretenciozais saturs un skaņdarba nelielais apjoms tomēr liek domāt par nedeķvātu resursu pieprasījumu – ir izmantots trīskāršais orķestra sastāvs, kurā iekļautas arī klavieres. Tomēr instrumentācija ir spilgta un noteikti sagatavo augsni nākamajiem darbiem, kuru saturiskā puse vairs neatpaliek no tehniskās meistarības.

RAŽĪGIE LIEPĀJAS GADI

No 1919. līdz 1924. gadam Ādolfš Ābele strādāja Liepājā, un tieši šajā laikā tapuši pieci simfoniskie darbi, turklāt ļoti atšķirīgi. Divi no tiem – "Ganiņš" un "Rudens skice" – iezīmē to līniju, kas kļūst par noteicošo simfoniskās daiļrades otrajā periodā – pievēršanos latviešu tautasdziesmu motīviem; vēl divi – "Meditācija" un "Vizija" – ir liriskākie un emocionāli piesātinātākie darbi, savukārt savrupa vieta ir "Leģendai", kas ir gan visizvērstākais, gan arī dramatiskākais darbs visā Ābeles daiļradē.

"Ganiņš" varētu pretendēt uz isākās partitūras statusu ne tikai Ādolfā Ābeles daiļradē vien – tās apjoms ir vien četras lappuses, un autora norādītā hronometrāža – pusotra minūte. Patiesībā tā ir solodziesmas instrumentācija orķestrim, kur solista loma uzticēta angļu ragam. Tās pamatā ir ļoti vienkārša, senatnīga, kvartas apjoma tautas melodija, kam vokālajā variantā izmantota Raiņa dzeja no krājuma "Tiem, kas neaizmirst" ceturtais daļas "Fata morgana":

"Spoža saule, kupla lazda,

Miksta zāle pavēni:

Pusi – dienas sagulēju,

Otru pusi sasapņoju,

Debess pļavā ganīdams

Baltas debess aviņiņas."

Skaņdarbu veido trīs nelielas perioda formā veidotas strofas, kuras ganiņš – angļu rags – atkārtoti bez jebkādam izmaiņām, toties orķestrī pielietotas visdažādākās krāsas. Surdinētas ir ne tikai stīgas, bet arī oboja, fagoti un timpani; mežragiem izmantotas gan sēgtās, gan vaļējās skaņas; flautas akcentētajām skaņām, kam iekavās pierakstīts "kā tālš zvans", pievienojas arfas flažoleti, bet beigās izmantoti Ābeles tik iemīļotie šķīvja sitieni ar bungu vāļiti *ppp* dinamiskā, kas daudzkārt sastopami arī citos viņa skaņdarbos. Kopumā tā ir smalka, mazliet nereāla skaņu glezniņa, kas, pateicoties vairākām fermātām, rada apstādināta laika sajūtu.

"Leģenda" ir Ādolfā Ābeles visplašākais (atskaņojuma ilgums aptuveni piecpadsmit minūtes) un arīdžan visdramatiskākais darbs. Tam nav sīkāk atšifrēta programmatiska satura, turklāt nosaukuma maiņas liecina, ka arī pašam autoram, visticamāk, nav bijis nodoma mūzikā atveidot kādu noteiktu sižetu, bet gan tikai sniegt vispārēju tēlaino ievirzi. Kā raksta Jēkabs Poruks, autors sākotnēji šo skaņdarbu gribējis nosaukt par "Fantastisko uvertīru", bet nodomu atmetis; sekojis jau pieminētais nosaukums "Pasaka", ar kādu skaņdarbs arī ticis atskaņots, un tikai vēlāk tas ieguvis galīgo nosaukumu "Leģenda".

"Leģendai" raksturīgs tēlaini spilgts kontrasts starp galveno un blakuspartiju, vairākas lokālas kulminācijas un vairākkārtēji spēcīgi

Dāvinājums "mīļajam darba un studiju biedram P. Sūbrta kungam"

dinamiskie kontrasti (*f*, *ff* un *p*, *pp* blakus taktis ar ļoti īsu *diminuendo* vai vispār bez tā), kā arī izvērsti izstrādājuma posms ar ļoti intensīvu attīstību, tempa un taktmēra maiņām.

Daudz kopīga ir diviem nākamajiem Ādolfā Ābeles skaņdarbiem – **“Vīzijai”** un **“Meditācijai”**. Kaut arī, tāpat kā “Legēnda”, šie darbi rakstīti sonātes formā, tie tomēr ir tēlaini daudz viendabīgāki, attīstības centrā liekot vienu spēcīgu kulmināciju, turklāt starp galveno un blakuspartiju būtiskākais ir tonālais un faktūras kontrasts. Arī pēc apjoma abi šie skaņdarbi ir līdzīgi – “Vīzija” ilgst aptuveni septiņarpus minūtes, “Meditācija” – nedaudz vairāk par astoņām.

“Vīzija” un “Meditācija” ir visliriskākie un emocionāli spēcīgākie Ābeles skaņdarbi. Abiem ir programmatiska ievirze, ko autors gan nav pārāk popularizējis. Kā liecina Jēkabs Poruks, “Vīzija” stāsta par brīnišķīgu pavasari, kas nekad nav bijis un nekad nevar būt; par paradīzes putniem, par lielās laimes ilgām un žēlām, ka tas ir tikai rēgs. Daiļradišanas psihologus varbūt interesēs, ka autoram šī vīzija ieskanējusies aukstā ziemas naktī uz Jelagina salas (Pēterpīli) sniega lauku klusumā. “Meditāciju” savukārt ierosinājis Jāņa Akuratera dzejolis “Vientulībā”, kas ar zīmuli ierakstīts partitūras tušas rokrakstā:

Vai roze plauka,
Vai mīla bij tā,
Vai gaisma jauka
Nakts baigumā?
Kā dzīves guvums
Tik liksma tā,
Kā nāves tuvums
Tik dievīga.
Sirds vientulība
Vissaldā bij tā,
Dziļsvētlaimība
Nakts baigumā.”

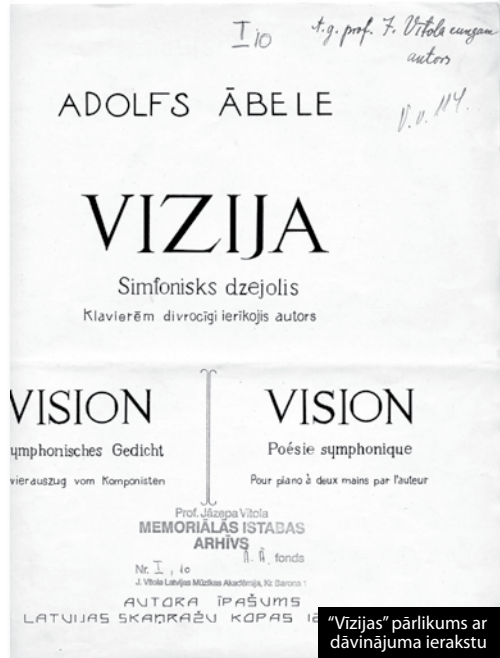

Interesanti, ka Jānis Rudzītis savās atmiņās pauž citu versiju par “Meditācijas” programmu: “Kad Nacionālās operas simfoniskajā koncertā bija paredzēts atskaņot arī Ābeles “Meditāciju” un direktors lūdza, vai autors nevarētu dot savai kompozīcijai kādu “programmu”, jo ridzinieki bija pieraduši arī

simfoniskā mūzikā saklausīt kādu vārdos tveramu saturu, tad viņš pasniedza nejaūšu izgriezumu no “Jaunākajām Ziņām” ar Akuratera dzejoli “Vientulībā”.

Protams, diezin vai avižu izgriezumi mēdz būt “nejaūši”, bet, kad “Meditācijas” partitūra tika publicēta Vīnē, tai netika pievienoti nekādi programmas skaidrojumi. Domājams, nebūtu bijis sarežģīti šo nelielo dzejoli pārtulkot vācu un franču valodā, drīzāk autors to nav vēlējis, tātad – nav uzskatījis par būtisku skaņdarba uztveršanai.

Ādolfā Ābeles simfoniskās daiļrades pirmo periodu noslēdz **“Rudens skice”** – neliels simfonisks tēlojums, kurā autors atkal pievērsies latviešu tautasdziesmu motīviem, taču nebalstot visu skaņdarbu uz folkloras materiāliem. Kā citāts izmantotas vienīgi

“Vīzijas” pārlūkums ar dāvinājuma ierakstu

tautasdziesmas “Kas tie tādi, kas dziedāja” pirmās taktis, turklāt metriski pārveidotas (tās skan divu ceturtdaļu taktmērā). Bez tam “Rudens skices” noskaņai maz sakara ar citētās tautasdziesmas tematiku. Ne velti autors sākotnējo tempa apzīmējumu *Andante* nomainījis uz *Allegretto*, bet pie fagotu solo pirmajā epizodē (skaņdarbs rakstīts rondo formā) pielicis remarku “omulīgi, precīzā ritmā”. Senatnīgu nokrāsu “Rudens skicei” piešķir refrēna tēmas veidojums – tā sākotnēji ierobežota kvartas apjomā, bet otrajā teikumā paplašinās līdz sekstai, turklāt obojas solo fonu veido ilgstoši izturēta tīra kvarta vijoļu flažoletos.

TRĪSDESMITO GADU LATVISKUMS

Pēc 1924. gada Ādolfā Ābeles simfoniskajā daiļradē iestājas vairāku gadu pārtraukums, līdz 1930. gadā tiek atskaņotas **“Četras latviešu tautasdziesmas balsij un orķestrim”**. Trīs no ciklā

ietilpstošajām tautasdziesmu apdarēm – “Staltā meita”, “Pele brauca” un “Labs ar labu sazātika” – sākotnēji rakstītas balsij un klavierēm (tās izdotas ap 1925. gadu), bet viena – “Tautiešam apsolīju raibus cimdus vakarā” – jauktajam korim *a cappella* (sacerēta 1928. gadā, ar nosaukumu “Raibie cimdi”).

Dziedātāja balss tipu – mecosoprāns – autors norādījis tikai otrās dziesmas partitūrā, taču visas dziesmas iekļaujas vienas oktāvas diapazonā (g¹–g²).

Arī nākamais Ādolfā Ābeles simfoniskais skaņdarbs – rondino **“Bārenītes asariņas”** – būtībā ir tautasdziesmas apdare. Skaņdarba nosaukums ņemts no tautasdziesmas “Dziedāj’ tautu tīrumā” pēdējā panta:

“Bīsties grēka, sveša māte,
Neraudini bārenīt’!
Bārenītes asariņas
Maksā zelta gabaliņ.”

Izmantotā tautas melodija vairāk pazīstama ar tekstu “Dar’ man, tēvis, pastaliņas”, taču, tā kā tautasdziesmām bieži raksturīga tekstu migrācija, iespējams, Ādolfam Ābelem šī melodija bijusi pazīstama ar tekstu “Dziedāj’ tautu tīrumā”.

Par skaņdarbu **“Lāčplēša kapa”** Helmers Pavasars raksta: “Ābele simboliski tēlojis izjūtas, kas mūs pārņemtu, stāvot pie teiksmainā tautas varoņa kapa. Šeit jāatzīmē, ka Daugavā preti Lielvārdei agrāk bija sala, kura tika daudzīnāta kā Lāčplēša kapa vieta, tautā saukta par Lāčplēša kapu. Taču senās kartēs – pirms “Lāčplēša” publicēšanas – sastopams tikai nosaukums Lielvārdes sala. Sakarā ar Ķeguma hidroelektrostacijas būvi sala 1939. gadā applūdināta.”

Skaņdarbs rakstīts saliktā trijdaļu formā ar reprīzi vienvārda [Re] mažorā, un programmatisko skaidrojumu tam sniedz Helmers Pavasars: “Gaiši un pacilāti plūst jūsmīgā melodija, vēstījot par izkaroto, atgūto brīvību. Latvijas saules apstarota, tauta laimīgi dzīvo savā patstāvīgā valstī. Kā klusas ardievas Lāčplēsim izskan pēdējā akorda skaņas.”

Pavisam citas noskaņas valda nākamajā Ādolfā Ābeles skaņdarbā **“Veca polka”** – tautas deju melodijas apdarē simfoniskajam orķestrim. Šeit spilgti izpaužas gan komponista humora izjūta, gan augstā profesionālā meistarība, no visvienkāršākā tematiskā materiāla izveidojot smalku muzikālu greznumlietiņu. Veca polka instrumentēta arī pūtēju orķestrim ar nosaukumu “Lustīgā vidzemniece (Viena vecmodīga dejas kara orķestrim)”.

Ādolfā Ābele ilgu laiku domājis par skaņdarbu stiginstrumentam ar orķestri, līdz beidzot 1937. gada rudenī tiek pabeigts “Stāsts” vijolei ar orķestri. Tiesa, pēc tam komponists teicis, ka nekad vairs nekomponēsot soloinstrumentam ar orķestra pavadijumu: tas nepatīkamā kārtā ierobežojot viņa brīvību orķestra izmantošanā.

Šī vai cita iemesla dēļ, bet “Stāsts” patiešām arī ir vienīgais Ādolfā Ābeles skaņdarbs soloinstrumentam un orķestrim. Cildinošu

vērtējumu pēc pirmatskaņojuma 1939. gadā sniedz Jēkabs Graubiņš: "Ar nevainojamu līdzsvara sajūtu kombinētas vijoles solo epizodes ar orķestra *tutti* posmiem – tādējādi, ka nemaz nejutām domas saraustīšanu vai gabalainību, bet veselu veidojumu, kas sašniedz pat ļoti augstu dinamisku kulmināciju. Līdzsvars arī vijoles partijā pašā par sevi: ir kur izdziedāties (vidus daļā), ir kur ielikt izmaņu un vingribu. Melodikā – viscaur pievilcīgs gaumīgums, Ābelem piemītošs vienreizīgums un atturīgums; valdzina kā neuzmācīgas smaržas."

Visos Ādolfa Ābeles simfoniskās daiļrades otrā perioda darbos ir aktuāla latviskuma tēma. "Lāčplēša kaps" ir vienīgais, kur tā risināta tikai programmatismā ietvaros, visos pārējos ir tautas mūzikas citāti. Tā arī "Stāsta" noslēguma partijā orķestri pavisam neuzkritoši ievieš līgodziesmas motīvus (solovijoles partijā tas nekur neparādās).

Rapsodijas "Latvijas kalnājos, Latvijas lejās" tapšanas priekšvēsture meklējama Ādolfa Ābeles saistībā ar pūtēju orķestriem. Pirmā pasaules kara laikā viņš bija 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulka pūtējuorķestra diriģents, savukārt vēlāk kļuva par Latvijas konservatorijas Kara kapelmeistaru klases vadītāju. Viens no viņa audzēkņiem, Alfrēds Sprincis, būdams Daugavpils 1. jātnieku pulka kapelmeistars, bija izraudzīts par virsdiriģentu 350 cilvēku lielajam koporķestrim Latgales dziesmu svētkos 1940. gada 16. jūnijā. Viņš devies pie sava kādreizējā profesora ar lūgumu sacerēt skaņdarbu šim notikumam. Ādolfs Ābele sacerējis "Latviešu zemnieku svētkus". Amatieru orķestriem šis skaņdarbs izrādījies krietni par grūtu, taču Alfrēds Sprincis, negribēdams apbēdināt autoru, atradis risinājumu: "Iepazīstos ar katru orķestri, pat katra mūziķa spējām. .. Ar autora atļauju ķeros pie darba un izrakstīju gandrīz katram spēlētājam partiju pēc viņa spējām. Sākas mēģinājumi, daudzu stundu darbs gandrīz katru sestdienu un svētdienu. Parādījās apbrīnojama pacietība un uzcītība, un daudz kas pārgrozījās. Uz pavasara pusi jau sāka skanēt."

Kaut skaņdarbs svētkos izpelnījies aplausu vētru, maz ticams, ka atskaņojuma kvalitāte varēja autoru apmierināt. Domājams, tieši vēlme dzirdēt šo mūziku koncertzālē augstvērtīgā sniegumā varēja veicināt domu pārstrādāt to simfoniskajam orķestrim.

"Latvijas kalnājos, Latvijas lejās" nav "Latviešu zemnieku svētku" vienkārša pārinstrumentācija. Versija simfoniskajam orķestrim ir krietni paplašināta un pārstrādāta, pievienojot liriskus posmus. Tāpat instrumentācija veidota daudz smalkāk, atvēlot vairāk solo posmu pušaminstrumentiem un iekļaujot kadenci klarnetei, kas ar savu brīvību dod zināmu atsvaru maršveidīgajam posmam.

ATSKAŅOŠANAS PRAKSE LĪDZ 1944. GADAM

Mūsdienās ir ļoti grūti novērtēt, vai Ādolfa Ābeles simfoniskā mūzika Latvijas brīvvalsts laikā tikusi spēlēta daudz vai maz – ir skaidrs, ka latviešu simfoniskā mūzika vispār netika spēlēta sevišķi bieži. Ja ņem vērā sarežģīto situāciju orķestru darbībā (piem., kad Arvīds Pārups 1926. gadā dibināja Radiofona simfonisko orķestri, tajā bija tikai 14 (!) mūziķu), jāsaprot, ka latviešu simfoniskās mūzikas atskaņojumus organizēt patiešām nebija viegli. Lielākajā daļā Ādolfa Ābeles simfonisko darbu ir nepieciešams diezgan liels orķestra sastāvs, tie ir arī tehniski pārāk sarežģīti, lai tos spētu atskaņot amatierorķestri. No šāda aspekta raugoties, laikabiedru liecības par Ādolfa Ābeles simfoniskajiem skaņdarbiem, kas koncertos skanējuši vairākkārt, jāuzskata par apliecinājumu to augstajam vērtējumam kritiķu un klausītāju acīs.

Kā liecina saglabājušās koncertu recenzijas, Ābeles simfoniskie darbi pārsvarā tika atskaņoti īpašos latviešu simfoniskās mūzikas vakaros. "Stāsta" pirmatskaņojums (solists Arvīds Norītis, diriģents Olgerts Bištevīnš) 1939. gadā notika koncertā, ko radiofons pārraidīja visām trim Baltijas valstīm, izpelnoties īpašu ievēribu. Šajā koncertā kopumā skanēja četri skaņdarbi, bet citkārt latviešu mūzikas koncerti izvērtušies par istu maratonu. Tā, piemēram, pēc "Skaņražu kopas" ierosinājuma rīkotajā "Latvju simfoniskās mūzikas vakarā" 1933. gadā tika atskaņoti šādi darbi: Jāzeps Vītola

simfoniskais tēlojums "Ligo" un trīs solodziesmas; pa vienai Paulas Licītes un Jēkaba Graubiņa solodziesmai; Paulas Licītes "Sara-banda" un "Gavote"; Lūcijas Garūtas "Teika"; Jāņa Mediņa "Zilais kalns"; Jāzeps Mediņa "Armēņu melodija"; Ādolfa Ābeles "Bārenītes asariņas", "Lāčplēša kaps" un "Legenda", kā arī Jāņa Kalniņa "Divas suitu dejas". No vienas puses, ir saprotams, ka režisrs, kad izdodas sarīkot lielu latviešu mūzikas koncertu, tajā cenšas iekļaut pēc iespējas daudz dažādu skaņdarbu, taču, no otras puses, šādā koncertā pilnīgi netiek domāts par klausītājiem, tādēļ nav jābrīnās, ka "publikas, diemžēl, pamaz. Fakts, kas neglaimo latvju sabiedrībai."

Ādolfa Ābeles "Legendu", līdzās Jāņa Mediņa "Imantam", Jāzeps Vītola "Spridītim" un populāriem krievu komponistu skaņdarbiem savās koncertprogrammās iekļāvis pasaulslavenais krievu diriģents Nikolajs Maļko. Turklāt kritika atzina, ka šie darbi izskanējuši labāk nekā pašu autoru vadībā.

Atzinīgi vērtēti arī Ādolfa Ābeles darbu pirmatskaņojumi Teodora Reitera vadībā. 1924. gadā Jēkabs Vitoliņš raksta: "No Ā. Ābeles trijām simfoniskām glezniņām svaigākās un īpatnākās divas pirmās: "Rudens skice", kas labi izaug pa daļai no tautas dziesmu tematiskā materiāla, un sevišķi "Ganu dziesma", kura ar vienkāršo diatonisko tēmu īpatnējā disonantā harmonijā ir visai tuva savdabīgam mūsu tautas poētiskās uztveres tipam. Trešās skices "Intermezzo" muzikālā tematika ir mazāk spilgta. Ābele savā ātrā attīstības gaitā, liekas, piegrieziesies simfoniskai mūzikai; viņa orķestris svaigs krāsās un visai skanīgs."

Savukārt pēc orķestrim instrumentēto "Četrus latviešu tautasdziesmu" pirmatskaņojuma Jēkabs Poruks atzīst, ka "Ābeles krāšņais polifoniskais raksts, kur nav nevienas neorganiskas nots, smalkā instrumentācija dziesmām jaunajā tērpā piešķir sevišķu vērtību."

Kara dēļ 1944. gadā Latvijas Nacionālajā operā diemžēl nenotiek jau izsludinātais koncerts, kurā pirmoreiz vajadzēja skanēt rapsodijai "Latvijas kalnājos, Latvijas lejās". Tāpat arī trimdā Ādolfa Ābeles simfoniskie darbi praktiski netiek spēlēti. Vien 1966. gadā "Daugavas Vanagu dienās" Čikāgā atskaņots "Stāsts" vijolei un orķestrim (solists Voldemārs Ruševics, diriģents Bruno Skulte), kur to noklausījušies ap triem tūkstošiem klausītāju. Ne velti Helmers Pavasars savas apceres "Ādolfa Ābeles skaņdarbi simfoniskam orķestrim" sākumā raksta: "Patiesi traģiski, ka šos izcilos, vērtīgos skaņdarbus tikpat kā neatskaņo: varbūt tikai kā kādos dziesmu svētkos, bet dzimtenē – neiecietīgās dogmatiskās nostājas dēļ – nemaz."

Jau krietnu laiku ideoloģiski apsvērumi vairs nekavē savulaik emigrējušo komponistu skaņdarbu atskaņošanu, taču – vai kaut kas ir mainījies?

AR SKATU NĀKOTNĒ

Kaut arī Ādolfa Ābeles simfoniskā mūzika pašlaik ir visai maz zināma, situāciju tomēr iespējams mainīt. Visupirms jau par to pārrūpējies pats komponists, radīdams augsti profesionālus un mākslinieciski augstvērtīgus, turklāt arī daudzveidīgus skaņdarbus, tādējādi sniedzot iespēju tos iekļaut dažādās koncertprogrammās.

Gana bieži tiek atskaņots Emīla Dārziņa "Melanholiskais valsis" un Jāņa Mediņa Ārija no Pirmās svītas. Varbūt kādreiz pārmaiņas pēc varētu to vietā nospēlēt Ābeles "Viziju" vai "Meditāciju"? Šī mūzika nebūt nav sliktāka un nedefinētajai "latviskajai mentalitātei" tikpat atbilstoša, tikai atšķirībā no Dārziņa un Mediņa Ādolfam Ābelem diemžēl pārtrūkusi tik būtiskā "atskaņošanas tradīcija".

Un varbūt arī latviešu vijolniekiem un pūtējuorķestru diriģentiem ir vērts ielāgot Ādolfa Ābeles vārdu? 🎻

